

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1936

Ε.Υ.Δ. Π.Ε. Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

δουσιασμένη, μ' ὄλο τὸν πλοῦτο καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς ὑποθέσεως, γιατί βρῆκε κάπως συνθηματικούς τοὺς κυρίους ἥρωες τοῦ ἔργου καὶ παρουσιασμένους κάπως ἐλαττωματικά μετὴν ἀκατάπαυτη ἀνάλυση πῶς τοὺς κρίνει. Ὡστόσο καὶ σ' αὐτὸ δὲ λείπει καθόλου ἢ παλιὰ Ντελέντα, κυρίως ἐκεῖ πού περιγράφει τύπους ἀπλοϊκούς, πού εἶναι κατὰ τὸ καλύτερο μέρος τοῦ μυθιστορήματός της.

Ἐπίσης, ἐκτός ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἡ Ντελέντα ἔγραψε τὰ μυθιστορήματα «Nel deserto» («Στὴν ἔρημο») 1911, καὶ «Le cōltre altrui» («Τὰ λάθη τῶν ἄλλων») 1914, καθὼς καὶ τὴ διηγηματικὴ συλλογὴ «Chiaroscuro», 1912. Ἐπίσης, στὴν ἀρχὴ τοῦ λογοτεχνικοῦ της σταδίου εἶχε δώσει δύο ἔργα λογογραφικοῦ περιεχομένου, τὰ «Laudē di Santo Antonio» καὶ «Tradizioni popolari di Nuoro» («Λαϊκὲς παραδόσεις τοῦ Νουόρο»).

Ἐγραψε ἀκόμα τὸ δράμα «Edera» («Κισσός») 1912, μὲ συνεργασία τοῦ Καμίλλου Ἀντόνα-Τσαβέρεσι, καὶ τέλος ἐδραματοποίησε γιὰ τὸν κινηματογράφο τὸ μυθιστόρημά της «Cenere», 1913.

Ἡ Ντελέντα τὸ 1926 πῆρε τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς λογοτεχνίας, πού ἦτανε πιά ἡ ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς λογοτεχνικῆς της ἀξίας μέσα στὴν παγκόσμια λογοτεχνία.

Στὴ γλῶσσα μας μεταφράστηκε μέρος τῶν διηγημάτων τοῦ τόμου «Il fanciullo nascosto» βγήκε τὸ 1924 περίπου, κατὰ μετάφραση τοῦ ὑποφαινομένου, πού σήμερα δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ τελείως, ὅσο κι' ἂν διατηρῆ κάτι ἀπὸ τὸ ὄφρος τοῦ πρωτότυπου, — καθὼς καὶ διάφορ' ἄλλα διηγήματα, σκόρπια σὲ διάφορα περιοδικά. Ἀπὸ τὰ μυθιστορήματά της δὲν ξέρω ἂν μεταφράστηκε τίποτα στὴ γλῶσσα μας, γιατί, κατὰ τὸν τελευταῖον καιρὸ, μετὴ τὴ δίνῃ τῶν ἐκδόσεων τῶν ἐφημερίδων, δὲν μπόρεσα νὰ παρακολουθῆσω ὅσο ἐπρεπε ὅλα τὰ βιβλία πού βγήκαν.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

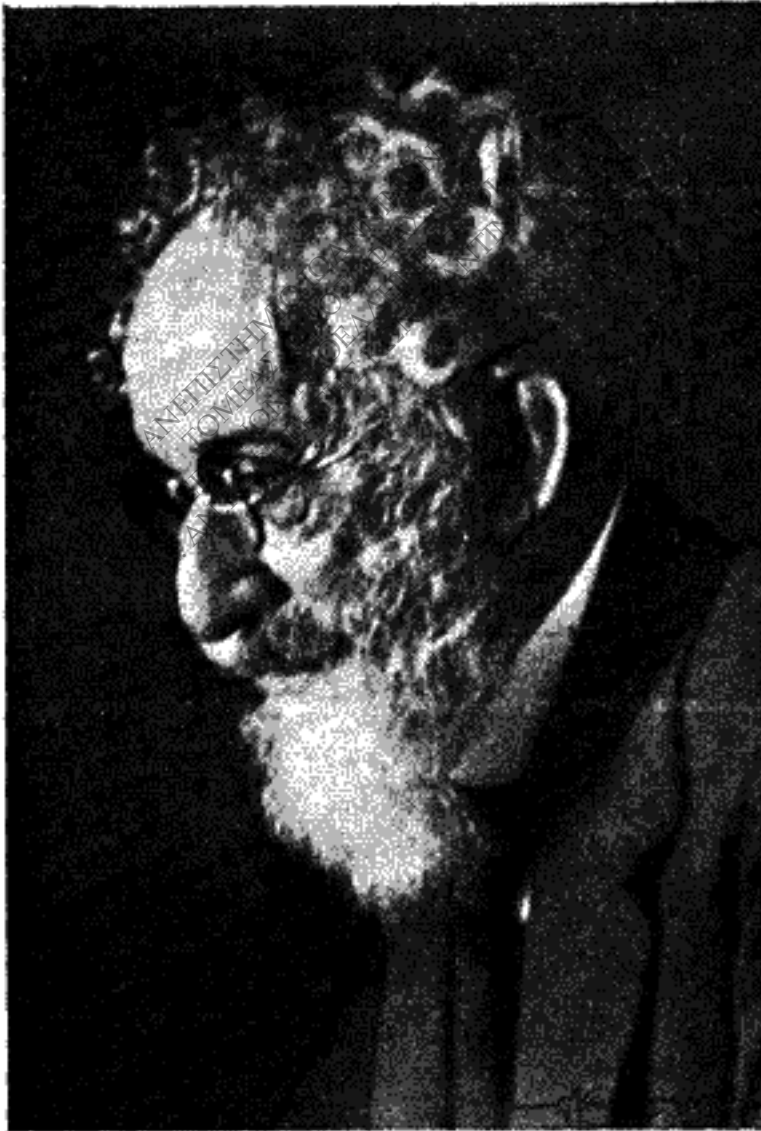
Φώτης Φωτιάδης

Μέσα σὲ βαθιά, γαλήνια καὶ ἀνθισμένα γεράματα πέθανε στὶς 14 Αὐγούστου στὴν Κηφισιά, ὁ συγγραφέας τοῦ κλασσικοῦ γιὰ τὴν παιδεία μας βιβλίου: «Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα κ' ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας ἀναγέννηση». Ὁ Φώτης Φωτιάδης. Ὁ γιατρός καὶ ὁ φιλόσοφος, ὁ λόγιος καὶ ὁ θετικὸς ἐπιστήμονας μετὴν ποιητικὴ ψυχὴ. Ὁ Φωτιάδης, γεννημένος στὴν Πόλη στὰ 1849, σπουδασμένος στὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Γερμανίας, ἐξάσκησε πολλὰ χρόνια τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου διακρίθηκε καὶ τιμήθηκε γιὰ τὴν τέλεια ἐπιστημονικὴ του κατάρτιση, τὴ γενικὴ καὶ πλατειά του μόρφωση, τὸ ἀπλό καὶ καταδεχτικὸ του ὄφρος, τὴν εὐγένεια τῶν τρόπων του καὶ τὴ γοητεία πού σκόρπιζε ἡ προσωπικότητά του.

Ἐνας τόσο ζωντανὸς ἄνθρωπος δὲν μπορούσε

παρὰ νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ συντηρητικότητά πού βασιλεύεε θρονοιασμένη στὸ Φανάρι. Ἡ ἀριστοκρατία τοῦ τόπου εἶχε τὸν παλιὸ της μεγάλο ἔρωτα γιὰ τὸν ἀκραϊνῆ ἀττικισμό, πού ἀποτελοῦσε τὴ μοναδικὴ της δόξα. Οἱ λογιώτατοι τῆς Πόλης προσπαθοῦσαν νὰ γράφουν ὅσο γίνεται πιὸ κανονικά καὶ ἀτσάκιστα καὶ τοπικὸ τὴν καθαρεύουσα. Δασκαλεύαν ἔτσι ὁλόκληρο τὸ Γένος καὶ τὸ κρατοῦσαν ὑποταχτικὸ τῆς ἀττικομανίας τους. Τὴν ἴδια γραμμὴ ἀκολοῦθοῦσε καὶ ἡ παιδεία. Οἱ πιὸ ἀδύσχητοι, σκληροὶ καὶ σχολαστικοὶ δασκάλοι καὶ ἱεροῦμένοι βγαίναν ἀπὸ τὰ Διδασκαλεῖα τῆς Πόλης. Ὁ Φωτιάδης ἔσφυσε, μελέτησε καὶ εἶδε τὸ δράμα τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Τὸ ἀφύσικο καὶ δυσαρμονικὸ οὐρήσιμο τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν ἐπιβλημένη πεισματικὰ νεκρὴ παράδοση, τὸ κόψιμο τῆς ἀτενέργειας, τὸ δεῖλιασμα τῆς ἐλεύθερης σκέψης, τὴ βίαιη ἀντικατάσταση τῆς μητρικῆς γλώσσας ἀπὸ τὴν ἀψυχη καθαρολογία. Καὶ ὤφρωσε τὴ διαμαρτυρία τοῦ Φωτιάδης σὲ μιὰ σειρά ἀρθρὰ τυπωμένα ἀπὸ τὸ 1899 ὡς τὰ 1901 στὸν «Ταχυδρόμο» τῆς Πόλης. Εἶναι αὐτὰ τὰ ἀρθρὰ πού πλουτισμένα μ' ἓνα μεγάλο πρόλογο κ' ἐπίλογο ἀποτελέσανε τὸν τόμο ἀπὸ 465 σελίδες: «Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα κ' ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας ἀναγέννηση», τυπωμένο στὴν Ἀθήνα στὰ 1902.

Ὁ Φωτιάδης ὁμολογεῖ πὼς δὲν ἔγραψε γιὰ νὰ σιάξῃ τὴ γλῶσσα. Ἐγραψε μερικὰ ἀπλά πράγματα γιὰ τὸ λαό, γιὰ τὸ νέο, γιὰ τὴ νέα, γιὰ τὴ μητέρα, γιὰ τὸν πατέρα, γιὰ τὰ παιδιά. Καὶ τοὺς εἶπε πὼς ὅσα μάθαιναν στὸν καιρὸ τους στὰ σχολιά δὲν εἶταν οὔτε γράμματα ἀνθρωπινά, οὔτε γράμματα ἐθνικά. Τοὺς εἶδει πὼς τὰ παιδιά δὲ σπουδάζουν τὴ σωστὴ γλῶσσα στὰ σχολιά κ' ἐξαιτίας τοῦτο δὲ σπουδάζουνε τίποτα σωστά. Τὸ παιδί εἶναι ἀγράμματο καὶ θέλουμε νὰ τὸ κάνουμε γραμματισμένο. Ὁ γραμματισμένος ἀπ' τὸν ἀγράμματο βγαίνει. Ἄς ὑπάρξει λοιπὸν ἓνα σύστημα πού νὰ μπορῆ τὸ παιδί νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν ἀγραμματοσύνη στὰ γράμματα δίχως νὰ σχιστῆ σὲ δύο, νὰ χωριστῆ ἡ ψυχὴ του, μὰ νὰ μένῃ ἀκέραια καὶ μάλιστα πιὸ σφιχτά ἐνωμένη μετ' τὸν πρῶτο της ἑαυτό. Καθὼς σὲ σῶμα, ὁ ἄντρας κ' ἡ γυναίκα, βγαίνει ἀπὸ τὸ παιδί χάσῃ στὴ ζωὴ πού ἔχει τὸ παιδί μέσα του, ἔτσι κ' ὁ γραμματισμένος νὰ βγίῃ ἀπὸ τὸν ἀγράμματο μετ' τὴ ζωὴ πού ἔχει ὁ ἀγράμματος μέσα του, μετ' τὰ ζωντανὰ λοιπὸν τ' ἀγραφα. Καὶ συμπεραίνει πὼς γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι ἔχουν ἓνα ἐνωτικὸ ζωντανὸ καὶ θετικὸ, πού δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ ὁ καθένας ὅποιος τοῦ ἀρέσει. Μ' ἄλλους λόγους ἀπὸ τὰ ζωντανὰ τ' ἀγραφα θὰ βγοῦνε καὶ τὰ γραμμένα, ἡ γλῶσσα τοῦ γραμματισμένου ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ ἀγράμματος. Μήπως ὁ νοῦς τοῦ γραμματισμένου δὲ βγαίνει ἀπὸ τὸ νοῦ τοῦ ἀγράμματος; Ἄν ἀπ' ἀγράμματος δὲν ἔχει κανεὶς νοῦ, ὑπάρχει τρόπος νὰ τοῦ δώσουν τὰ γράμματα; Τὸ σχολιὸ μας μόρφωση ἀνθρωπινὴ νὰ δώσῃ στὸ παιδί δὲν μπορεῖ, μήτε μόρφωση ἐθνικὴ. Γιατί ἂν ὁ νοῦς μπορῆ νὰ μορφωθῆ μετ' μιὰ ἢ ἄλλη

ΦΩΤΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ξένη γλώσσα, ἡ καρδιά ὁμως, ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ νὰ μορφωθῆ γιὰ τὸ ἔθνος δὲν μπορεῖ, παρὰ μόνο μ' ἓνα τρόπο, δηλαδή μετ' τὴ γλώσσα, μετ' τὴ μουσικὴ, μετ' τὴν ποίησιν, μετ' τὶς ἄλλες συνήθειες ποὺ διατήρησε ζωντανές ὁ λαὸς καὶ τὶς παραδίδει ζωντανές. Γιὰ ἓνα ἔθνος ποὺ ἔχει ἱστορίαν καὶ παράδοσιν, φιλότιμον καὶ ἀξιοπρέπεια, ὁ κοσμοπολιτισμὸς εἶναι εἶδος ἀνταλλαγῆς. Ἄν δὲν ἔχει ἓνα ἔθνος κάτι νὰ παρουσιάσῃ σ' αὐτὴ τὴν ἀνταλλαγὴν, ἀρπάζει τὰ ξένα, μὰ δουλώνεται, ρουφιέται, ἐξοντώνεται. Ἄν ἔχει κάτι, πρέπει νὰ τὰ παρουσιάσῃ αὐτὰ τὰ δικά του. Τὰ ἰδιαίτερά του αὐτὰ εἶναι ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ, ὅπως τὰ δείχνει φυσικὰ καὶ ἀβίαστα μετ' τὴ γλώσσα του, τὴ μουσικὴ του, τὴν ποίησίν του, τὰ ἔθιμά του. Αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ τιμῆσιν καὶ νὰ τὰ καλλιεργήσιν, γιὰ νὰ παρουσιάσῃ ὡς ἔθνος ποὺ ἀξίζει τ' ὄνομά του στὴν κοσμοπολιτικὴ ἀνταλλαγὴν.

Μὲ τέτοια λογικὴ σειρά, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ τόσο πολυσέλιδο βιβλίον του, ὁ Φωτιάδης νομίζει πὺς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ παρουσιάσῃ «ὡς ἀληθινὴ τὸ φιλοσοφικὸ λιθάρι ποὺ ἀνακάλυψε». Ἡ γλώσσα μας περνοῦσε τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὴν ἡρωϊ-

κὴ τῆς ἐποχῆς. Καὶ τὴ γραμματικὴ τῆς λειπὸν θὰ συντάξῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς λίγους ἥρωες, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ διαλύσουν τὸ σκοτάδι καὶ τὴ σύγχυσιν, νὰ φέρουν τὴ συνεννόησιν, τὸ φῶς τοῦ ἡλίου στὴν κοινωνίαν καὶ στὸ ἔθνος. Ὁ λαὸς, στοχάζεται ὁ Φωτιάδης, μένει φυσικὰ γραμματισμένος, γιὰτὶ ἔχει μιὰ ἐμφυτὴ γραμματικὴ ποὺ μ' αὐτὴ κανονίζει κάθε τι ποὺ οἱ γλωσσικὲς καὶ διανοητικὲς του ἀνάγκαι τοῦ παρουσιάζουν στὴν ὁμιλίαν, μὰ οἱ γραμματισμένοι εἶναι τέτοιοι κατὰ συνθήκην καὶ μένουν παρὰ φύσιν ἀγράμματοι, δηλαδή μεταχειρίζονται γραμματικὴν, ποὺ κατὰ βίβλιν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μάθουν καὶ ἂν τὴ μάθουν ἔπειτα ἀπὸ κόπους πολύχρονους, δὲν μποροῦνε ἀβίαστα καὶ πρόχειρα νὰ ἐφαρμόσουν, ἢ ἂν ἐξαιρετικὰ μπορέσουν καὶ τοῦτο, δὲ θὰ τοὺς εἶναι κατορθωτὸν νὰ τὴ μεταδώσουν στὴν ὁλότηταν τοῦ ἔθνους, καὶ παράδειγμα ἔχουμε τὶς «Γλωσσικὲς παρατηρήσεις» τοῦ Κόντου, ὅπου ὅλοι οἱ παλαιότεροι ἀπ' αὐτὸν ἑλληνιστὲς ἀποδείχονται ἀγράμματοι, καὶ ἀκόμα ἔχουμε τὸν «Ψευδαττικισμὸν ἔλεγχον» τοῦ Βερναρδάκη, ὅπου καὶ αὐτὸς ὁ Κόντος ἀποδεικνύεται ὄχι καὶ πολὺ γραμματισμένος. Ἐὰν λοιπὸν ἡ παιδείαν μας δὲν ἐννοήσῃ πὺς πρέπει νὰ ἀγκαλιάζῃ τὴ ζωντανὴν παράδοσιν, ἂν δὲν ἐννοήσῃ πὺς ἀπὸ τὸ σχολιὸν τῆς γειτονίας καὶ πρὸς πέρα, σὲ ὅλην τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ ἔθνος, πρέπει νὰ ὑψώσῃ τὴ μητρικὴν γλῶσσαν ὡς ἔθνικὴν, καὶ μ' αὐτὴν νὰ ἐκπαιδεύῃ ὅλους, τότε ἂς μάθῃ καλά πὺς δὲν ἐργάζεται νὰ καταρτίσῃ οὔτε ἄτομον ἀρμονικῶς στὸν ἑαυτὸν του, οὔτε ἄτομον ἀρμονικῶς πρὸς ἓνα σύνολον ὀργανικόν, δηλαδή δὲν παρασκευάζει μήτε ἄνθρωπον, μήτε πολίτην.

Οἱ τέτοιοι γνώμες τοῦ Φωτιάδη στὴν ἐποχὴν ποὺ κυκλοφόρησε τὸ βιβλίον του (1902), ἔκαναν ἐντύπωσιν βαθειὰν στὸ φιλολογικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν κόσμον, γιὰ τὴν πίστην ποὺ τὶς ἐμφύχωνε καὶ τὴ δύναμιν τῆς λογικῆς τους διατύπωσιν. Οἱ λογοτέχναι ποὺ καλλιέργησαν ἀπὸ καιρὸν τὴν νῆαν μας γλῶσσαν, μετ' ἀμετρητὰ χαρὰν τὶς ὑποδέχτηκαν. Ὁ Παλαμάς σὲ ἀρθρον του τυπωμένον στὸ δεύτερον τόμον τῶν «Γραμμάτων» του (1907) χαρακτηρίζει τὸ «Γλωσσικὸν ζήτημα» τοῦ Φωτιάδη, ὡς ἓνα κόσμον δυνατὰ συναρμοσμένον ἀπὸ νόημα καὶ λοχαριστὸν ἀπὸ καρδίαν ποὺ φῦτρωσε μέσα ἀπὸ ἓνα χάος κομιχοτραγικόν. «Τὸ ξεχωρίζει» γράφει «ἓνας σφρηγμὸς ἀκατάπαυστος, ἀσώπαστος, μιᾶς ἀνοιχτομάτας, νευρικῆς, ἀεικίνητης, ἀκαταδάμαστος ζωῆς. Δὲ θυμῶν ἔτσι ζωντὸν βιβλίον νὰ μοῦ θυμῶν ἄλλοτε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ γεροῦ καὶ τοῦ αἰσταντικῶν καὶ τοῦ ἀκούραστου, ποὺ πάντα τοῦ ἀνεβαίνει ἡ καρδιά στὸ στόμα». Εἶτα λοιπὸν γραφτὸν μιὰ τόσο γενναίαν καὶ ἔθνικὴν καὶ πατριωτικὴν φωνὴν ν' ἀκουστῇ ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς καθαρολογίας, ἀπὸ τὸ συντηρητικὸν Φανάρι, σὰ Νέμεσιν ἀπροσμύνητη. Τὸ κήρυγμα τοῦ

Φωτιάδη ἀρχετοὶ νέοι παιδαγωγοὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου τὸ ἐγκολπώθησαν, καλλιέργησαν τὶς ἰδέες του, τὶς τελειοποίησαν καὶ ἀργότερα προσπάθησαν νὰ τὶς ἐφαρμόσουν στὴν πρακτική. Ἔτσι ἡ θεωρία του, ὅσο κι ἂν εἶτανε στηριγμένη στὶς γλωσσικὲς πλάνες καθὼς νόμιζε καὶ ποὺ πάσχιζε νὰ τὶς διαλύσει, πράμα ποὺ καὶ ἄλλοι πρωτότερά του τὸ εἶχανε ζωηρὰ ζητήσει, ἔφερε τὸ καυτήριό της σὲ ζήτημα ζωτικό, χτυποῦσε τὸ ἀναχρονιστικὸ καὶ τελματωμένο τότε ἐκπαιδευτικὸ σύστημα καὶ ἀπαιτοῦσε νὰ ἐξετασθῇ τοῦτο ἀπὸ ἄλλη, καινούρια πλευρά, ἀγνωστὴ ἴσα με τὴν ὥρα. Βέβαια, τὰ σπέρματα τῆς ἀναγεννητικῆς αὐτῆς θεωρίας βρισκόντανε στὴν πολυτίμη ἐργασία ποὺ εἶχαν ὡς τότε συνθέσει καὶ δεῖξει οἱ Ἑφτανησιῶτες λόγιοι καὶ ἀκόμα χτυπητότερα στὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη. Μὰ πρώτη φορὰ συγκεντρώθηκαν σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον τοῦ Φωτιάδη τὰ ἐπιχειρήματα γιὰ ν' ἀναστηλώσουν τὴ γλωσσικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ ἰδέα ἀρρητισμένες, με τὴν μέθοδο, πίστη, πλοῦτο, δεξιότητα, δύναμη καὶ φιλοσοφικὴ σκέψη καὶ με τόσα νέα εὐρήματα. Ἄν κοί τόσα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε, ὅμως δὲ θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ πῇ πὼς κατέχει τὸ ζήτημα τελειωτικά, ἂν δὲ μελετήσει καὶ προσέξει ὑπομονετικὰ τὸν τόμο αὐτὸν τῆς ἐργασίας τοῦ Φωτιάδη.

Μὰ ἡ δράση τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου καὶ μελετητῆ δὲν περιορίστηκε ὡς αὐτοῦ. Στὴν Πόλη ἐργάστηκε με ζῆλο καὶ ἔνταση γιὰ τὴ διάδοση τῶν ἰδεῶν του στὴν ἐκπαίδευση τοῦ δούλου ἑλληνισμοῦ, παρὰ τὴν ἀντίδραση τοῦ τύπου καὶ τῆς δασκαλοκρατούμενης ἐκεῖ κοινωνίας. Ἰδρυσεν τὸ «Ἀδελφῶτο τῆς δημοτικῆς», ποὺ χάρις σ' αὐτὸ ἐγίνε ἡ δοκιμὴ νὰ γραφθῇ τὸ πρῶτο ἀλφαριθμητικὸ σὶτὴ μητρικὴ γλῶσσα, σύνθεσε ἐπιστημονικὲς μελέτες πολυτίμες, καθὼς τὸ «Χτικὸ» καὶ ἄλλες, ἀρθρογράφησε στὸ «Νουμᾶ» καὶ βοήθησε με τὴ βαρῦτητα τῆς προσωπικότητάς του κάθε πατριωτικὴ ἰδέα στὰ χρόνια τῶν ἀπολυτρωτικῶν πολέμων τοῦ ἔθνους. Ὅταν ἐγίνε ἡ μετανάστευση τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Πόλης, ὕστερ' ἀπ' τὴν ὑποχώρηση τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ Φωτιάδης ἀναγκάστηκε ν' ἀκολουθήσει καὶ αὐτὸς τοὺς συμπατριῶτες του. Γέρος πιά, ἤρθε καὶ κατοίκησε στὴν Κηφισσιὰ καὶ κάτω ἀπὸ τὸν ἀττικὸ οὐρανὸ ἐξακολούθησε τὶς ὑπομονετικὲς ἐργασίες του. Πέρυσι τύπωσε τὸ «Ἐμφυτον Θερμόν», βιβλίον ἀπὸ 280 σελίδες, πλατειά ἐπιστημονικὴ μελέτη ποὺ ἐξετάζει τὴ φυσικὴ θερμοκρασίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ φαινόμενο αὐτὸ ποὺ παρουσιάζει τὸ σῶμα νὰ μὴν ἀλλάξῃ θερμοκρασίαν στὶς τόσες γύρω του θερμοκτικὲς ἀλλαγές. Ἔτσι, ἐξὸν ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸν πλοῦτο τῆς παρστήρησης ποὺ φανερώνει τὸ στεγνὸ αὐτὸ βιβλίον τοῦ Φωτιάδη, μᾶς δίνει ἀκόμα μιὰ φορὰ νὰ θαυμάσουμε τὸν τρόπο ποὺ μεταχειρίζεται ὁ συγγραφεὺς τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ἀκέρεια καὶ κανονισμένη, στὰ πιὸ λεπτὰ ζητήματα τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Μὲ τὸ θάνατό του ὁ Φῶτης Φωτιάδης μπαίνει στὸ τιμητικὸ Πάνθεον τῶν σημαντικῶν, δοκιμασμένων καὶ ἀξίων δημιουργῶν τῆς νέας

πνευματικῆς Ἑλλάδας. Ἀγωνίστηκε γιὰ τὶς ἰδέες του, ποὺ τὶς πίστευε σωτήριες γιὰ τὸ ἔθνος καὶ τὴν προκοπὴν του, καὶ ἀφιέρωσε στὸν ἀγῶνα τοῦ αὐτὸν τὴ θερμὴ τῆς ζωῆς του καὶ τὴ δύναμη τοῦ ξεχωριστοῦ πνεύματός του. Στάθηκε θετικὸς καὶ ἀκαταδάμαστος δουλευτῆς στὸ πλάϊ τῶν ὁμοϊδεατῶν του, καὶ θὰ λογαριάζεται πάντα γιὰ τὴν πρωτοτυπία του σὰν ἕνας ὑπέροχος καὶ σοφὸς ὁδηγὸς με λαγαρὴ καὶ φωτισμένη συνείδηση. Εἶταν ἕνας σοβαρὸς καὶ βαθὺς ἐπιστήμονας ποὺ δὲν ἔμεινε κλεισμένος στὸ στενὸ περίγυρο τοῦ γνωστικοῦ του κύκλου ὅπως σὲ μᾶς συνηθίζεται, μὰ εἶχε τὴ μπόρεση ν' ἀντικρίσει τοὺς πλατεῖς καὶ μακρινοὺς ὀρίζοντες τῶν μεγάλων ἰδεῶν, καὶ νὰ συγκινηθῇ γι' αὐτὲς ὅπως ἕνας ποιητῆς. Ὁ Ψυχάρης — ποὺ σ' αὐτὸν ὁ Φωτιάδης ἀφιέρωσε τὸ πρῶτο του βιβλίον — σωστὰ σημειώνει στὸν πρόλογο τῆς Μεγάλης Γραμματικῆς του: «Ποιὸς τὸ εἶπε πὼς ἡ ἐπιστῆμη ἀπὸ ποίηση δὲ νιώθει; Ποίηση μὴ πὼς δὲν εἶναι ἡ δημιουργία ὅλη; Καὶ ὁ ἐπιστήμονας τί κάνει; Ἀνικαλύφτει ἀκατάπαντα τὴ δημιουργία».

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

Ἡλίας Κρητικὸς

Οἱ στενοὶ φίλοι τῆς «Νέας Ἑστίας» καὶ τὸ προσωπικὸ τοῦ Βιβλιοπωλείου Ἰωάν. Δ. Κολλάρου ἐκήδευσαν τὶς πρώτες ἡμέρες τοῦ Αὐγούστου, με βαθύτατο πόνο ποὺ εἶχε κάθε δικαίωμα νὰ σταθῇ πλάϊ στὴν ὁδὸν τῶν οἰκείων του, ἕναν ἀνθρώπο τοῦ καθήκοντος: τὸν προεστίαμενο τῆς διεκπεραιώσεως τῆς Ἡλίας Κρητικῆς. Μὲ τὴν ὑποδειγματικὴ εὐσυνειδησία του, τὸν ἀπεριόριστο ζῆλο του καὶ τὴν ἀσυνήθιστη τιμιότητά του, ἦταν στοιχεῖο πολῦτιμο γιὰ τὴν κανονικὴ λειτουργία ἐνὸς σημερινοῦ βιβλιοπωλείου. Ἄλλ' ἡ ἐργασία του στὴ «Νέα Ἑστία» τοῦ δίνει ἀκόμα ἕναν τίτλο, τὸν ὀραιότερο καὶ ἀπολύτως δικαιολογημένον: ὁ Ἡλίας Κρητικὸς ἦταν ὁ ἀφανὴς ἐργάτης, ποὺ ἐμόχθησε, ξενύχτησε, ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ ὀργανωθῇ καλὰ ἡ «Νέα Ἑστία». Ἦταν ὁ ἀφωσιωμένος ὑπάλληλος, ποὺ ἐπικοινωνοῦσε με τοὺς συνδρομητὰς καὶ ἀγοραστὰς μᾶς καὶ με κάθε προθυμία προσπαθοῦσε νὰ τοὺς ἐξυπηρετήσῃ. Αὐτὸς ἐφρόντιζε νὰ λαβαίνον ἐγκαίρως τὸ τεῦχος, αὐτὸς ἐσπευδε νὰ ἐκτελέσῃ κάθε παραγγελία τους. Κι' αὐτὸς χαιρόταν, πρὶν ἀπ' ὅλους μᾶς, γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ περιοδικοῦ, γιὰ τὸ ἀπλωμα, γιὰ τὶς ἐπιτυχίες του. Ἦ ἡ «Νέα Ἑστία», ποὺ τὸν ἐγνώρισε καλὰ καὶ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκτιμῆσῃ τὶς ἰκανότητες καὶ τὶς ἀρετὲς του, αἰστανθῆκε τὸ θάνατό του σὰν πραγματικὴ ἀπώλεια. Καὶ τὰ λίγα αὐτὰ λόγια δὲ γράφονται γιὰ νὰ παρηγορήσουν τὴν οἰκογένειάν του, — τὰ λόγια εἶναι ἀνίσχυρα σὲ παρόμοια δυστυχίματα, — ἀλλὰ γιὰ νὰ κίμων γνωστὴ τὴν ἐργασία ἐνὸς συντελεστοῦ τῆς προόδου τῆς «Νέας Ἑστίας».

Χ.